

ĐÔI ĐIỀU VỀ VIỄN ĐÔNG VÀ QUAN HỆ VIỆT NAM - VIỄN ĐÔNG

PGS. TS. Vũ Dương Huân
*Tổng Lãnh sự quán Việt Nam
tại Tp. Vladivostok, Liên bang Nga*

1. Đôi điều về Viễn Đông

Viễn Đông là một vùng rộng lớn mênh mông ở phía Đông Liên bang Nga, chiếm 36,1% diện tích đất nước (Diện tích nước Nga: 17.075.400 km²). Viễn Đông nằm trên bờ Thái Bình dương và có biên giới chung với Trung Quốc, Cộng hoà Dân chủ Nhân dân Triều Tiên, không xa Hàn Quốc. Đồng thời, Viễn Đông tiếp giáp với Hoa Kỳ qua eo biển Berinh và Nhật Bản qua biển Nhật Bản.

Tuy nhiên, dân số của Viễn Đông lại rất thưa thớt, chỉ có 6,460 triệu người (đến tháng 1/2009) và có xu hướng tiếp tục giảm. (Dân số nước Nga năm 2007 là 142,2 triệu người). Mặc dù có nhiều dân tộc ít người cùng sinh sống như người Ucraina, Udobéch, Triều Tiên, Do Thái, Trung Quốc,... song đa số vẫn là người Nga.

Tài nguyên thiên nhiên Viễn Đông phải nói là vô cùng phong phú, đa dạng. Theo số liệu thăm dò địa chất, Viễn Đông có 12 tỷ tấn sắt, hơn 15 triệu tấn mangan, hơn 2 triệu tấn thiếc, 0,4 triệu tấn vonphoram, 1,8 triệu tấn chì, 2,5 triệu tấn kẽm, 2 nghìn tấn vàng,

10,3 triệu tấn titan...¹ Viễn Đông đặc biệt có nhiều dầu khí thiên nhiên, than. Viễn Đông còn là rừng vàng với nhiều loại gỗ quý và dược liệu. Biển bạc Viễn Đông cung cấp số lượng không nhỏ sản lượng tôm cá, nhất là cá hồi, cá minh thái cho cả nước và cho xuất khẩu. (Năm 2010, nước Nga ước tính đánh bắt được 3,8 triệu tấn hải sản, một phần quan trọng từ Viễn Đông; năm 2013 dự kiến đạt 4,7 triệu tấn). Viễn Đông còn nổi tiếng với hồ Amua.

Liên bang Nga chia làm 8 đại khu. Đại khu Viễn Đông gồm 9 chủ thể: Cộng hoà Xakha (Iakutia), thủ đô là Iakusơ; vùng Primôrie với thủ phủ Vladivostok; vùng Khabrov với thủ phủ Khabarov; vùng Camchatca với thủ phủ là Petropavloxơ-Camchatxki; tỉnh Amua với thủ phủ là Blagovésenxơ; tỉnh Xakhalin với thủ phủ là Nam Xakhalinxơ; tỉnh Magadan với thủ phủ là Magadan; tỉnh tự trị Do Thái với thủ phủ là Birobigian và khu tự trị Chucôtca với thủ phủ là Anadurơ. Đây là vùng sâu nhất, vùng xa nhất của Liên bang Nga, cách thủ đô Matxcova hơn 9.000 km. Tại thành phố

¹ Báo cáo của Tổng Lãnh sự quán năm 2008.

Vladivostok có điểm cuối cùng của đường sắt xuyên Xiberi.

Viễn Đông có khí hậu ôn đới, môi trường rất trong lành vì gần biển và rất nhiều rừng. Mùa đông khá lạnh, bắt đầu từ tháng 11, kèm theo gió, nhiệt độ trung bình từ -10 đến -20 độ C. Mùa hè ấm áp, bắt đầu từ tháng 5, nhiệt độ trung bình 15 đến 25 độ C. Đẹp nhất ở Viễn Đông cũng như ở châu Âu là mùa thu lá vàng và mùa hè.

Viễn Đông thuộc châu Á, song phong cách kiến trúc đô thị hoàn toàn giống châu Âu, lối sống cũng như châu Âu. Có người ví thành phố Khabarov trên bờ sông Amua xinh đẹp như Xanh Petecbua thu nhỏ. Con người Viễn Đông cũng như mọi người dân trên đất nước Nga rất đôn hậu, đáng kính.

Thực hiện Chiến lược phát triển Kinh tế - Xã hội Viễn Đông và Zabaikal đến năm 2025, Chiến lược phát triển Năng lượng đến năm 2030 và các chiến lược khác, Viễn Đông đang triển khai nhiều dự án kinh tế lớn. Có thể kể đến các mỏ dầu khí thiên nhiên cực lớn ở đảo Xakhalin (Dự án Xakhalin 1, 2), đang cung cấp dầu mỏ, khí đốt cho tiêu dùng nội địa và đặc biệt để xuất khẩu. Khách hàng chính là Nhật Bản, Hàn Quốc... Dự án đường ống dẫn gaz chính từ Xakhalin-Khabarov-Primôrie dài hơn 1.300 km đang được tích cực thực hiện. Năm 2011, vùng Primôrie sẽ có khí đốt. Dự án khí đốt cho người dân cũng đang được triển khai ở Camchatca. Nước Nga cũng vừa đưa vào sử dụng đại cảng dầu đặc biệt Kozmino, Primôrie, điểm cuối cùng của tuyến đường

ống dẫn dầu Đông Siberi - Thái Bình Dương (ESPO), dài hơn 5.000 km với tổng chi phí lên đến gần 800 tỷ Rúp (khoảng 28 tỷ USD). Đây là cảng dầu lớn thứ ba của Liên bang Nga sau cảng dầu ở trên biển Đen và Biển Bantích, có thể bơm dầu cho 150 tàu chờ dầu/năm với sức chở 80-150 nghìn tấn và cùng một lúc có thể bơm dầu cho 2 tàu. Khi hoàn thành ở giai đoạn I, cảng có khả năng xuất khẩu 15 triệu tấn dầu/năm, sau đó tăng lên 30 triệu. Phát biểu tại lễ khai trương cảng ngày 28/12/2009, Thủ tướng V. Putin nhấn mạnh: *"Hôm nay là một sự kiện lớn không chỉ đối với khu vực Viễn Đông mà là đối với cả nước. Chúng ta kết thúc một giai đoạn của một dự án lớn nhất không chỉ đối với nước Nga hiện đại; thậm chí là đại dự án như vậy đối với thời Xô viết. Đây là một dự án chiến lược giúp nước Nga thâm nhập vào các thị trường mới ở Châu Á - Thái Bình Dương"*². Sau một năm khai trương cảng dầu Kozmino, dầu ESPO bắt đầu được ưa chuộng trên thị trường thế giới vì chất lượng tốt như độ nhớt cao, hàm lượng lưu huỳnh ít đã được bán sang Nhật Bản, Trung Quốc, Hàn Quốc và bắt đầu xâm nhập vào thị trường Mỹ (Caliphonia), mỗi ngày đem 100 nghìn thùng³. Hiện nay xuất khẩu dầu của nước Nga cho các đối tác ở Châu Á - Thái Bình Dương chỉ chiếm có 3%, dự kiến tăng lên 13% trong những năm tới. Từ cuối năm nay, Việt Nam cũng sẽ nhập dầu lửa từ

² Báo "Vladivostok", "Sừng vàng", ngày 29/12/2009 (tiếng Nga).

³ Báo Vladivostok, ngày 13/8/2010 (tiếng Nga).

đường ống dẫn dầu Đông Xiberi - Thái Bình Dương.

Cùng với các dự án trên là việc triển khai hai dự án xây dựng các nhà máy đóng tàu cỡ lớn và hiện đại trên cơ sở các xưởng đóng tàu đã có ở Primôrie. Xưởng đóng tàu mang tên “30 năm” tại cảng Phôkina, Primôrie với sự hợp tác của Yantai Raffles, một đại công ty của Xingapo đã tái sinh một nhà máy đóng tàu mới. Nhà máy này sẽ đóng các dàn khoan ngoài khơi, sản xuất các tàu khoan và thiết bị khoan trên biển, nhà máy sản xuất gaz hóa lỏng nổi... Hiện nay nước Nga chưa có loại nhà máy như vậy. Trước mắt, công ty Yantai Raffles góp vốn 100 triệu USD.

Và cũng tại Bolshoi Kamen, một thị trấn gần đó, vào ngày 18/11/2009 đã khởi công xây dựng nhà máy đóng tàu cực kỳ lớn mang tên “Ngôi sao - DSME”. Đây là liên doanh giữa nhà máy đóng tàu “Ngôi sao” với Công ty Daewoo Shipbuilding Marine Engineering (DSME) của Hàn Quốc. Ngày 18 cũng có thể gọi là ngày tái sinh của nhà máy đóng tàu. Nhà máy sẽ đóng các loại tàu chở dầu cỡ lớn có trọng tải đến 300 nghìn tấn, tàu chở gaz, thành phố nổi phục vụ công nghiệp dầu khí của nước Nga ở vùng Xakhalin, Camchatca và thềm lục địa. Phía Nga đóng 1 tỷ USD, công ty Daewoo góp vốn 200 triệu USD. Hiện nhà máy có 3.600 công nhân và sẽ nhận thêm 3.000 công nhân nữa khi liên doanh đi vào hoạt động. Hợp đồng đầu tiên mà Nhà máy “Ngôi sao - DSME” khởi công trong ngày khai trương với sự có mặt của

Thủ tướng Putin là dàn khoan trên biển có tên “Con gấu lớn” để phục vụ khai thác dầu ở biển Bắc và Viễn Đông. Dàn khoan có thể hoạt động ở độ sâu từ 50 đến 2.000 m, có khả năng khoan sâu 7.000 m, không kể nước biển. Dàn khoan cao 48 m, có 160 công nhân và cán bộ kỹ thuật. Hợp đồng này sẽ hoàn thành vào năm 2014. Ngoài ra, nhà máy đã có những hợp đồng đóng tàu chở gaz hóa lỏng đầu tiên do Trung tâm Đóng và Sửa tàu Viễn Đông đặt hàng.

Thủ tướng Putin cho biết, các tập đoàn dầu khí Nga cần 307 tàu như vậy trong tương lai. Hai nhà máy đóng tàu mới sẽ có rất nhiều đơn đặt hàng.

Thực hiện chủ trương tăng cường sản phẩm qua chế biến, hạn chế xuất khẩu sản phẩm thô, công ty Dầu Nga (Roznhep) đã quyết định xây dựng nhà máy lọc dầu lớn tại Nakhotka, Primôrie. Nhà máy có công suất 20 triệu tấn và 2013 sẽ hoàn thành.

Ngoài ra, tại Viễn Đông cũng đã khởi công xây dựng nhà máy sản xuất và lắp ráp ô tô “Solersơ - Viễn Đông”. Nhà máy sẽ sản xuất và lắp ráp ô tô tải, loại tự đổ, ô tô trộn bê tông, ô tô khách, ô tô con các loại nhãn hiệu Ssang Yong, Isuzu và YAZ Patriot... Nhà máy vừa lắp ráp xong chiếc xe con YAZ với động cơ hợp tác Nga - Ý theo đơn đặt hàng của Thủ tướng Ý X. Belushconi. Thủ tướng Nga V. Putin khi đi thăm nhà máy vào cuối tháng 12/2009 đã đi thử chiếc xe đó. Nhà máy Solersơ dự kiến cho xuất xưởng 15.000 ô tô vào năm 2010 và tăng lên 40.000 vào năm 2012.

Viễn Đông còn có cơ sở công nghiệp sản xuất máy bay lớn tại thành phố Kômsômôn trên sông Amua. Loại máy bay Jet-100 nổi tiếng được sản xuất tại đây. Còn các loại máy bay trực thăng, đặc biệt là trực thăng quân sự hiện đại có tên là “cá mập đen” được chế tạo tại thành phố Axenhev, vùng Primôrie. Sân bay vũ trụ mới mang tên “Tự do” cũng đang được triển khai tại tỉnh Amua. Đến năm 2015, sân bay vũ trụ sẽ hoàn thành giai đoạn đầu và toàn bộ dự án sẽ hoàn thành vào năm 2018. Sân bay mới sẽ thay thế cho sân bay vũ trụ Baicônua, khi Liên Xô tan rã đã thuộc chủ quyền của Cadacxtan và hiện nay Nga đang phải thuê.

Viễn Đông cũng có rất nhiều các cơ sở nghiên cứu khoa học với hàng chục viện nghiên cứu, trong đó có nhiều viện nghiên cứu nổi tiếng, ví dụ như Viện Hải dương học Thái Bình Dương mang tên viện sĩ V. Ilichev, được thành lập từ năm 1973. Hiện tại, Viện có 450 nghiên cứu viên trên tổng số 620 cán bộ, nhân viên, với 29 giáo sư và 116 tiến sĩ khoa học. Nhiệm vụ của Viện là nghiên cứu địa chất, địa vật lý, địa hóa đại dương và tài nguyên biển; phát triển các phương pháp mới và thiết bị nghiên cứu đại dương... Trụ sở của Phân viện Viễn Đông thuộc Viện Hàn lâm khoa học Liên bang Nga đóng tại thành phố Vladivostok. Viễn Đông còn có hàng chục trường đại học với đủ các chuyên ngành, từ khoa học cơ bản đến khoa học kỹ thuật, khoa học xã hội, kinh tế v.v. Đặc biệt chính phủ Nga vừa quyết định thành lập Đại học tổng hợp Liên bang trên

cơ sở Đại học tổng hợp Viễn Đông tại thành phố Vladivostok. Cơ sở vật chất hiện đại đang được xây dựng cho Đại học Liên bang trên đảo Ruxki sẽ được sử dụng cho Hội nghị cấp cao APEC-2012. Đây sẽ là đại học nghiên cứu với các mũi nhọn là: công nghệ khai thác tài nguyên đại dương; công nghệ nano và công nghệ sinh học; phát triển tiếng Nga, văn hoá Nga và đại học, khoa học Nga ở khu vực Châu Á - Thái Bình Dương; Đông phương học; phát triển trường đào tạo, nghiên cứu kinh doanh quốc tế cao cấp. Trường đại học Liên bang Viễn Đông sẽ đào tạo 19 chuyên ngành về vật lý, toán học và khoa học tự nhiên; 25 ngành khoa học và công nghệ; 6 chuyên ngành về y học; 26 ngành khoa học xã hội và nhân văn; 16 chuyên ngành về kinh tế và quản lý; 24 chuyên ngành về giáo dục và sư phạm; 14 ngành văn hoá, nghệ thuật và phục vụ⁴. Ngoài Trường đại học Tổng hợp Liên bang, Viễn Đông còn có các trường nổi tiếng như Trường đại học Tổng hợp Kỹ thuật Viễn Đông (Đại học Bách khoa), rất mạnh về đào tạo chuyên gia dầu khí, đóng và sửa chữa tàu biển, Trường đại học Kinh tế Thái Bình Dương, vốn là phân hiệu của Trường đại học Kinh tế Plekhanov ở Matxcova, Trường đại học Tổng hợp Kinh tế và Dịch vụ, Trường đại học Hàng hải danh tiếng, Trường đại học Kỹ thuật nghề cá, Phân viện Học viện Hải quân...

Đôi tác chính của Viễn Đông hiện nay là Trung Quốc, Nhật Bản, Hàn Quốc, Mỹ và

⁴ Báo Sừng Vàng, ngày 30/3/2010 (tiếng Nga).

Đông Nam Á... Tổng kim ngạch thương mại của Viễn Đông với các nước trong khu vực năm 2008 đạt 17,71 tỷ USD. Năm 2009, do ảnh hưởng của khủng hoảng kinh tế thế giới hạ xuống chỉ còn chưa đầy 13 tỷ. Vùng Primôrie là thành viên Diễn đàn Gặp gỡ cấp cao về Trao đổi và Hợp tác quốc tế địa phương Đông Bắc Á, thành lập năm 1994, gồm 5 thành viên chính thức (vùng Primôrie, Liên bang Nga; tỉnh Tottori, Nhật Bản; Hắc Long Giang, Trung Quốc; tỉnh Kangvon, Hàn Quốc; tỉnh Trung tâm Aimác, Mông Cổ). Còn thành phố Vladivostok là thành viên chính thức của Diễn đàn cấp cao các thành phố Châu Á - Thái Bình Dương. Thành viên của Diễn đàn này là BăngKok, Thái Lan; Busan, Kangvon, Hàn Quốc; Đại Liên, Hong Kong, Trung Quốc; Fukuoka, Kagoshima, Kitakyushu, Kumamoto, Nhật Bản; Ipoh, Malaysia... Tại Vladivostok, Khabarov thường xuyên tổ chức Hội nghị hợp tác kinh tế quốc tế khu vực Châu Á - Thái Bình Dương.

Một trong các nhân tố không kém phần quan trọng, cầu nối quan hệ Việt Nam - Viễn Đông là cộng đồng người Việt Nam đang làm ăn, sinh sống tại Viễn Đông, có đóng góp nhất định trong việc phát triển kinh tế - xã hội, đa dạng hóa văn hóa Viễn Đông. Người Việt có mặt tại Viễn Đông đã khá lâu, nhiều nhất là những năm 80 thế kỷ XX theo Hiệp định hợp tác lao động với Liên Xô. Hiện nay, có khoảng 4.000 người Việt Nam ở Viễn Đông, tập trung chủ yếu ở thành phố Vladivostok, một số thị trấn như Archom, Nakhotca, Ugôn thuộc vùng Primôrie và ở

thành phố Khabarov. Ngoài ra, còn một số người Việt sinh sống và làm ăn tại Blagovesenxơ, Iakutia, Nam Xakhalin... Còn có khoảng 300 người Việt ở Trita và 30 người ở Ulanude thuộc Zabaican, liền kề với Viễn Đông. Hầu hết bà con ở Khabarov và các thị trấn đều có hộ khẩu hợp pháp. Riêng tại Vladivostok, một số không nhỏ bà con ta chưa có giấy tờ hợp lệ. Đây là khó khăn lớn cho việc ổn định và phát triển cộng đồng. Người Việt rất chăm chỉ, cần cù lao động, có quan hệ rất tốt với nhân dân địa phương, được các cấp chính quyền và người dân Viễn Đông rất quý mến, luôn hướng về quê hương đất nước. Bà con ta chủ yếu làm thương mại, một số làm dịch vụ, có không ít công nhân xây dựng. Có vài doanh nghiệp làm ăn khá. Người Việt Nam ở Viễn Đông tập hợp trong hai hội người Việt Nam tại Primôrie và Khabarov, có đóng góp đáng kể cho việc củng cố và phát triển quan hệ hữu nghị hợp tác Việt Nam - Viễn Đông.

2. Truyền thống quan hệ

Quan hệ giữa Việt Nam và Viễn Đông nằm trong mối quan hệ hữu nghị, hợp tác truyền thống, hợp tác chiến lược Việt - Nga.

Chủ tịch Hồ Chí Minh, lãnh tụ kính yêu của nhân dân Việt Nam, nhà hoạt động lỗi lạc của phong trào cộng sản và công nhân quốc tế, anh hùng giải phóng dân tộc, danh nhân văn hóa thế giới, người bạn lớn của nhân dân Liên Xô, nhân dân Nga, người đặt nền móng quan hệ hữu nghị hợp tác Việt - Xô, Việt - Nga, cũng là người Việt Nam đầu tiên đặt chân lên Viễn Đông. Vào các năm 1924, 1927 và 1934, Hồ Chí Minh trong

những năm hoạt động cách mạng đã ba lần dùng chân ở thành phố Vladivostok. Chính Người đã nói: Thành phố Vladivostok đã không ít lần cứu thoát Người khỏi sự săn đuổi của mật thám thực dân Pháp⁵.

Trong những năm kháng chiến chống thực dân Pháp và đặc biệt là chống đế quốc Mỹ, cảng Vladivostok là nơi khởi đầu của những chuyến hàng gồm vũ khí, đạn dược, hàng hóa mà nhân dân Liên Xô, nhân dân Viễn Đông dành cho Việt Nam. Khoảng 60.000 thanh niên Việt Nam đã được đào tạo tại Liên Xô. Nhiều chuyên gia Liên Xô, Nga đã hết lòng phục vụ Việt Nam, trong đó có những chuyên gia từ Viễn Đông. Có người đã hy sinh tính mạng vì Tổ Quốc Việt Nam (Tại thành phố Nha Trang, tỉnh Khánh Hòa cuối năm 2009 đã khánh thành tượng đài các chiến sỹ Xô viết, Nga hy sinh ở Việt Nam). Nếu không có sự viện trợ, giúp đỡ vật chất cũng như tinh thần chí tình, đầy hiệu quả của các nước xã hội chủ nghĩa, trước hết là Liên Xô, chắc chắn nhân dân Việt Nam khó giành được thắng lợi hoàn toàn trong cuộc đấu tranh giành độc lập và thống nhất Tổ quốc.

Trong những năm 1980, thực hiện Hiệp định Hợp tác lao động Việt - Xô, gần 10 nghìn công nhân Việt Nam đã làm việc tại các xí nghiệp, nhà máy, nông trang của khắp các vùng Viễn Đông, đóng góp phát triển kinh tế Liên Xô và quan hệ hữu nghị Việt - Xô. Và Viễn Đông cũng từng là thị trường to lớn cho sản phẩm nông nghiệp nhiệt đới Việt

Nam. Một số dự án hợp tác hiệu quả nhất là đánh bắt hải sản ở Camchátca. Đây thực sự là thời kỳ hoàng kim của quan hệ Việt Nam - Viễn Đông.

3. Vài nét quan hệ Việt Nam Viễn Đông gần đây

Tiếp nối quan hệ hữu nghị hợp tác truyền thống kể trên, những năm gần đây, quan hệ Việt Nam - Viễn Đông từng bước được củng cố và có những phát triển nhất định.

Trước hết về quan hệ chính trị. Quan hệ chính trị tốt đẹp tiếp tục được củng cố, tình cảm và sự tin cậy lẫn nhau được tăng cường. Một biểu hiện của mối quan hệ tốt đẹp đó là tháng 5/2009, chính quyền thành phố Vladivostok đã tạo điều kiện hết sức thuận lợi, cho phép đặt biển lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh tại nhà ga đường sắt trung tâm. Đồng thời, lần đầu tiên vào tháng 5/2009, một phái đoàn cấp cao của thành phố Vladivostok với ba phó thị trưởng đã thăm chính thức Thành phố Hồ Chí Minh và hai bên đã ký kết Thỏa thuận hợp tác Khung, đặt nền móng cho quan hệ (21/5/2009).

Nhân dịp kỷ niệm 60 năm Ngày Thiết lập quan hệ ngoại giao Việt - Nga Trường đại học Tổng hợp quốc gia Viễn Đông, Viện Đông phương học, Trung tâm Văn hóa và Ngôn ngữ Việt Nam, Hội Hữu nghị Nga - Việt vùng Primorie và Tổng Lãnh sự quán Việt Nam đã phối hợp tổ chức Hội nghị khoa học - thực tiễn với chủ đề "Quan hệ Việt - Nga: lịch sử và hiện tại"

⁵ Chủ tịch đầu tiên của nước Việt Nam được lưu niệm ở Vladivostok, <http://www.vlc.ru/news/press,19-05-2009>.

(21/4/2010). Đồng đạo các nhà khoa học, các thành viên tích cực của Hội Hữu nghị Nga - Việt Primôrie và sinh viên Viện Đông phương học đã tham dự Hội thảo. 21 báo cáo khoa học đã được trình bày tại Hội thảo, phân tích các khía cạnh của 60 năm quan hệ và những kết quả mới nhất về nghiên cứu Việt Nam tại Viện Đông phương học. Hội nghị khoa học là sự đóng góp tốt cho sự phát triển quan hệ Nga - Việt.

Một biểu hiện khác của quan hệ hữu nghị giữa Việt Nam và Viễn Đông là hoạt động rất tích cực, hiệu quả của Hội Hữu nghị Nga - Việt vùng Primôrie. Hội đã tập hợp được nhiều các thể hệ rất gắn bó và rất yêu quý Việt Nam, đây tâm huyết phát triển quan hệ hữu nghị hợp tác truyền thống Nga - Việt, tiêu biểu là bà Dinaida Andrâyevea Iokova, 15 năm làm Chủ tịch Hội và nay là Chủ tịch danh dự của Hội, Giáo Sư Alecsander Iakubovich Sokolovxki, đương kim Chủ tịch Hội. Hội đã thường xuyên tổ chức các hoạt động nhằm phát triển quan hệ hai bên: kỷ niệm 30/4, ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh, đón Tết dân tộc Việt Nam. Đặc biệt, tháng 5/2010, đoàn đại biểu Trung ương Hội Hữu nghị Nga - Việt do Chủ tịch Vladimir Buianov dẫn đầu cùng thiếu tướng, phi công vũ trụ Victor Gorobatcô, hai lần anh hùng Liên Xô, anh hùng lao động Việt Nam đã thăm thành phố Vladivostok, làm việc với Hội Hữu nghị Nga - Việt Primôrie và đi thành phố Khabarov tham dự lễ đặt tên cho một đầu tàu đường sắt Khabarov - Matxcova chạy điện thể hệ mới mang tên Hồ Chí Minh

(25/5/2010). Theo đánh giá của Trung ương Hội, chi hội Hữu nghị Nga - Việt Primôrie là một trong số các chi hội hoạt động tích cực nhất trong các chi hội hữu nghị toàn Nga. Ban lãnh đạo chi hội Hữu nghị đã được giao nhiệm vụ thành lập chi hội Hữu nghị Nga - Việt tại Khabarov.

Quan hệ kinh tế, thương mại giữa Việt Nam và Viễn Đông cũng có sự phát triển nhất định. *Về thương mại*: Năm 2008, thương mại hai chiều Việt Nam - Viễn Đông đạt khoảng 165 triệu USD (chiếm khoảng 10% tổng kim ngạch thương mại giữa hai nước). Việt Nam xuất sang Viễn Đông 63 triệu USD, trong đó mì ăn liền: 31,8 triệu, cao su thiên nhiên: 17,14 triệu, rau quả: 14,7 triệu, đậu, lạc: 2,6 triệu, gạo: 2,2 triệu, tương ớt: 2 triệu, dầu thực vật: 1,5 triệu và sản phẩm biển: gần 1 triệu. Việt Nam nhập từ Viễn Đông 92 triệu USD, trong đó dầu lửa và sản phẩm dầu lửa: 55,8 triệu, sắt thép: 16,4 triệu, amiăng: 6,4 triệu⁶.

Trong năm 2009, do bị ảnh hưởng nặng nề của khủng hoảng kinh tế, tài chính thế giới, nhu cầu các loại hàng hóa phục vụ sản xuất và tiêu dùng giảm mạnh, thị trường thu hẹp nên kim ngạch thương mại của Viễn Đông cũng giảm khoảng 40%, còn hơn 12 tỷ USD so với 17,71 tỷ USD năm 2008. Kim ngạch thương mại hai chiều Việt Nam - Viễn Đông chỉ đạt khoảng 119 triệu USD (Tổng kim ngạch Việt Nam - Nga đạt hơn 1,8 tỷ USD). Việt Nam xuất 43 triệu,

⁶ Tài liệu của Chi nhánh Thương vụ tại Viễn Đông năm 2009.

gồm các mặt hàng thực phẩm, rau quả đóng hộp, mì ăn liền và cao su thiên nhiên, tinh bột sắn. Việt Nam nhập 76 triệu USD chủ yếu là sắt thép, amiăng⁷.

Năm 2010, kinh tế thế giới, kinh tế Việt Nam và Liên bang Nga có dấu hiệu phục hồi, nhất là kinh tế Việt Nam, tuy nhiên, tăng trưởng thương mại giữa hai bên vẫn còn rất khó khăn. Kim ngạch hai chiều Việt Nam - Viễn Đông trong 6 tháng đầu năm 2010 đạt khoảng 61 triệu USD, trong đó Việt Nam xuất 17,5 triệu, phần lớn là rau quả đóng hộp, mì ăn liền và nhập khẩu 43,5 triệu, chủ yếu là sắt thép.

Hợp tác về lao động. Viễn Đông là thị trường lao động quen thuộc của Việt Nam. Hiện nay có khoảng gần 1.000 công nhân xây dựng Việt Nam tham gia các công trình xây dựng khắp Viễn Đông, đặc biệt là các công trình APEC 2012 tại Vladivostok. Công nhân xây dựng Việt Nam được đánh giá là thông minh, sáng tạo, tay nghề vững. Cái không hay của anh chị em là ý thức tổ chức kỷ luật chưa thật cao, chưa coi trọng an toàn lao động, có trường hợp còn tự ý phá hợp đồng, bỏ ra làm ngoài.

Về du lịch. Đây cũng là một trong các hướng hợp tác kinh tế chủ yếu giữa Việt Nam và Viễn Đông, nhất là từ khi hai bên có đường bay thẳng trực tiếp giữa Vladivostok và Hà Nội 1 tuần/chuyến và Việt Nam đơn phương miễn thị thực nhập cảnh với thời hạn 15 ngày cho khách du lịch Nga (từ

1/01/2009). Trước thời kỳ khủng hoảng kinh tế thế giới, mỗi năm có khoảng vài nghìn lượt khách du lịch Nga đến Việt Nam, từ năm 2009, số lượng khách giảm đáng kể. Khó khăn trong phát triển du lịch Việt Nam - Viễn Đông là việc đi lại. *Thứ nhất*, máy bay bay thẳng Vladivostok - Hà Nội chỉ có 1 chuyến/tuần, thậm chí có thời gian là hai tuần/chuyến, không thuận tiện cho khách du lịch. *Thứ hai*, máy bay chỉ đến Hà Nội, nên khách muốn đi tiếp các điểm du lịch khác như thành phố Hồ Chí Minh, Nha Trang, Mũi Né lại phải bay máy bay nội địa. *Thứ ba*, giờ máy bay hạ cánh Hà Nội vào buổi đêm, không thuận tiện cho việc đón, tiễn khách.

Hàng năm, các công ty du lịch quốc tế Việt Nam đều rất tích cực tham gia Hội chợ du lịch quốc tế Daltour do Chính quyền Primôrie tổ chức, đã góp phần phát triển hợp tác du lịch Việt Nam và Viễn Đông.

Một trong lĩnh vực hợp tác khác giữa Việt Nam và Viễn Đông phát triển rất năng động và hiệu quả trong những năm gần đây là **hợp tác khoa học - công nghệ**. Phân viện Viễn Đông Viện Hàn lâm Khoa học Liên bang Nga nhiều năm qua đã có nhiều dự án hợp tác với các cơ quan khoa học của Việt Nam, đặc biệt là Viện Khoa học Tự nhiên và Công nghệ quốc gia. Hai bên đã ký kết tới 23 thỏa thuận, hiệp định hợp tác. Năm 2009, hai bên đã đề nghị thành lập Phòng Thí nghiệm quốc tế Việt - Nga tại Việt Nam. Đề án đang được triển khai. Vài năm gần đây, năm nào cũng có vài đoàn các nhà khoa học thăm

⁷ Tài liệu của Tổng Lãnh sự quán Việt Nam tại Vladivostok.

viếng lẫn nhau để triển khai các thỏa thuận hợp tác. Chủ tịch, Phó Chủ tịch Viện Khoa học và Công nghệ Việt Nam đã thăm và làm việc tại Viễn Đông (8/2009 và 7/2010). Hai bên đang tích cực triển khai hợp tác trong các lĩnh vực nghiên cứu hải dương học, nhất là địa chất biển, môi trường biển, hóa sinh biển... Ngoài ra, gần đây Tổng cục Biển và Hải đảo Việt Nam, một tổ chức mới thành lập cũng tích cực tham gia hợp tác khoa học với các viện nghiên cứu ở Viễn Đông. Vừa qua (7/2010), Tổng cục trưởng Tổng cục Biển và Hải đảo Việt Nam đã thăm, làm việc và ký thỏa thuận hợp tác khung với Viện Hải dương học Thái Bình Dương mang tên V.I. Illichev⁸.

Về hợp tác đào tạo. Tại Viễn Đông, nhất là tại Vladivostok, có hàng chục cơ sở đào tạo đại học có chất lượng, có bề dày lịch sử. Rất tiếc hiện nay chỉ có gần 40 sinh viên Việt Nam theo học tại các cơ sở đào tạo trên, đông nhất là tại Đại học Tổng hợp Kỹ thuật Viễn Đông, Đại học Tổng hợp Kinh tế Thái Bình Dương. Đào tạo đại học ở Viễn Đông đối với sinh viên Việt Nam có nhiều lợi thế như chất lượng tốt, giá rẻ, đi lại thuận tiện và gần, có sự giúp đỡ của cộng đồng người Việt tại Viễn Đông..., song việc tuyên truyền, quảng bá về học đại học Viễn Đông ở Việt Nam chưa được nhiều nên còn ít người biết đến. Gần đây đã có sự trao đổi giữa các trường đại học của hai bên. Trường đại học Tổng hợp Kỹ thuật Viễn Đông đã ký thỏa

thuận hợp tác với Trường đại học Hàng hải Hải Phòng (2/2010). Đoàn đại biểu trường đại học Tổng hợp Kinh tế Thái Bình Dương đã thăm, làm việc với Trường đại học Công nghiệp thành phố Hồ Chí Minh (4/2010), Đoàn Trường đại học Bình Dương đã thăm, làm việc với Trường đại học Hàng hải mang tên Nhevelxki (7/2010). Đặc biệt, sinh viên ngành Việt Nam học của Viễn Đông năm nào cũng được sang tu nghiệp tại Việt Nam. Năm nay có 18 sinh viên, mà hơn một nửa trong số họ là từ thành phố Vladivostok.

Trao đổi văn hóa giữa Việt Nam và Viễn Đông cũng là một trong các lĩnh vực có những hoạt động sôi động. Viện Đông phương học thuộc Đại học quốc gia Liên bang Viễn Đông, Viện Đông phương học Trường đại học Tổng hợp Kỹ thuật Viễn Đông từ nhiều năm nay đã và đang đào tạo ngành Việt Nam học, hiện nay là trung tâm lớn nhất của Liên bang Nga đào tạo tiếng Việt và văn hóa Việt Nam. Trong những năm 1980, ở Viễn Đông chỉ có 2 người biết tiếng Việt Nam thì hiện nay số đó lên đến hàng trăm. Những sinh viên tốt nghiệp đã và đang công tác nhiều nơi ở Liên bang Nga, cũng như ở Việt Nam, đóng góp to lớn cho việc phát triển quan hệ hữu nghị hợp tác giữa hai bên. Hiện nay, khó khăn lớn nhất của việc đào tạo Việt Nam học ở Viễn Đông là thiếu giáo viên tiếng Việt người Việt Nam, ảnh hưởng đến chất lượng đào tạo. Chúng tôi đang tìm cách tháo gỡ.

Hàng năm Trung tâm Văn hóa và Ngôn ngữ Việt Nam, Hội Hữu nghị Nga - Việt

⁸ Tài liệu của Tổng Lãnh sự quán Việt Nam tại Vladivostok.

vùng Primôrie đều tổ chức những ngày văn hóa Việt Nam tại Vladivostok nhân dịp ngày giải phóng miền Nam thống nhất đất nước và ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh 19/5. Đặc biệt, năm 2010, Tổng Lãnh sự quán Việt Nam tại Vladivostok đã phối hợp với Đại học Tổng hợp Kỹ thuật Viễn Đông, hội Hữu nghị Nga - Việt Primôrie tổ chức rất thành công triển lãm ảnh với tựa đề “Khám phá Việt Nam” tại nhà hát mang tên Puskin nhân 120 năm ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh, 150 năm thành phố Vladivostok và hướng tới kỷ niệm 65 năm Quốc khánh Việt Nam và 1000 năm Thăng Long - Hà Nội (18/5/2010). Những cuộc triển lãm ảnh cũng được Tổng Lãnh sự quán Việt Nam phối hợp với địa phương tổ chức tại thành phố Khabarov và Archôm năm 2009.

Lần đầu tiên sau nhiều năm đình trệ, tháng 9 năm 2009, Đoàn nghệ thuật Truyền thống Tp. Hải Phòng, Việt Nam đã thăm Vladivostok, dự Liên hoan nghệ thuật “biennale visual arts” (nghệ thuật nhìn 2 năm/lần) lần thứ VI, do chính quyền Vladivostok đăng cai. Việt Nam cũng thường xuyên tham gia Liên hoan Phim Châu Á - Thái Bình Dương do chính quyền Primôrie tổ chức hàng năm. Giao lưu trẻ em cũng là một trong các hoạt động trao đổi văn hóa Việt Nam - Viễn Đông. Những năm gần đây, năm nào trại hè quốc tế “Okean” tại Vladivostok cũng dành một số suất nghỉ cho trẻ em Việt Nam. Tháng 7/2010 có 4 cháu từ Việt Nam tham gia trại hè.

Bồi dưỡng tiếng Nga cũng là kênh hợp tác văn hóa quan trọng giữa Liên bang Nga và Việt Nam, vốn đã có truyền thống. Chúng ta đã từng gửi hàng nghìn lượt người sang Liên Xô, Nga bồi dưỡng, nâng cao trình độ tiếng Nga tại Viện Puskin ở Matxcova. Năm nay, chi nhánh Viễn Đông, Quỹ “Thế giới Nga” lần đầu tiên đã dành cho Việt Nam 2 suất học bổng nâng cao tiếng Nga tại Matxcova (9/2010). Chúng tôi đã kiến nghị tổ chức các khóa bồi dưỡng tiếng Nga tại Vladivostok và với thời lượng dài hơn, sẽ thuận lợi hơn và hiệu quả cao hơn cho người tham dự. Nghe tin Quỹ đã đồng ý đề nghị của Việt Nam.

4. Triển vọng và kiến nghị

Quan hệ hữu nghị và hợp tác Việt Nam Viễn Đông sẽ tiếp tục có bước phát triển và củng cố trên nhiều lĩnh vực. Những lĩnh vực có nhiều thuận lợi để phát triển là: Thương mại, du lịch, khoa học và công nghệ, giáo dục và đào tạo, văn hóa, hợp tác về nghề cá, sản xuất và chế biến gỗ, khai thác than... Có những nhân tố thuận lợi thúc đẩy hợp tác là:

- Chính phủ Nga ngày càng coi trọng hợp tác với khu vực Châu Á - Thái Bình Dương; Châu Á - Thái Bình Dương cũng là hướng ưu tiên trong chính sách đối ngoại của Việt Nam;

- Xung lực mới tạo ra trong quá trình chuẩn bị và sau APEC 2012, Chiến lược phát triển Vladivostok thành Trung tâm Hợp tác quốc tế ở Châu Á - Thái Bình Dương của Liên bang Nga; sự năng động của Lãnh đạo Primôrie và Vladivostok và Viễn Đông nói chung.

- Việt Nam và Viễn Đông rất gần về địa lý, chỉ mất 5 giờ bay thẳng giữa Hà Nội và Vladivostok. Từ cảng Hải Phòng sang cảng Vladivostok cũng hoàn toàn không xa, đi lại rất thuận tiện.

- Việt Nam có nhiều người đã từng được đào tạo ở Liên Xô, Nga, biết tiếng Nga, nhiều người trong số họ đang giữ những trọng trách trong các cơ quan lãnh đạo, quản lý của Việt Nam hoặc là những chuyên gia đầu ngành ở nhiều lĩnh vực và cộng đồng người Việt Nam ở Viễn Đông không đông, song là cầu nối, nhân tố quan trọng trong quan hệ giữa Việt Nam và Viễn Đông.

Để củng cố và phát triển quan hệ hữu nghị và hợp tác giữa Việt Nam và Viễn Đông xin kiến nghị một số biện pháp như sau:

- Tăng cường trao đổi, tiếp xúc giao lưu giữa các nhà lãnh đạo, quản lý, giới kinh doanh, nhân dân, học sinh, sinh viên của Viễn Đông và Việt Nam.

- Các địa phương của Viễn Đông và Việt Nam cần xác định những thế mạnh, hướng ưu tiên trong phát triển quan hệ đối tác chiến lược giữa hai bên (với sự giúp đỡ của chính phủ hai nước).

- Cần sớm khởi động việc đàm phán Hiệp định Tự do Thương mại song phương giữa hai nước.

- Tìm giải pháp hợp lý tạo điều kiện hợp pháp cho cộng đồng người Việt Nam ổn định làm ăn, sinh sống tại Viễn Đông.

Trên đây là vài thông tin về Viễn Đông, một vùng rộng lớn, giàu tài nguyên, chưa được khai thác mấy của Liên bang Nga. Với chính sách mới hết sức coi trọng Viễn Đông và tăng cường hợp tác với khu vực Châu Á - Thái Bình Dương, Viễn Đông sẽ nhanh chóng phát triển và thịnh vượng. Khó khăn lớn của Viễn Đông là dân số quá ít và lại có xu hướng giảm. Việt Nam là đối tác truyền thống của Viễn Đông, trong những năm qua quan hệ giữa Việt Nam và Viễn Đông có bước phát triển nhất định, song còn rất khiêm tốn. Cần phải có những biện pháp hữu hiệu và cố gắng của cả hai bên để tăng cường hơn nữa quan hệ Việt Nam - Viễn Đông, vốn có những thế mạnh.

Tài liệu tham khảo chính

1. *Liên Xô/Nga - Việt Nam: Tình hữu nghị đã được thời gian thử thách (1958-2008)*, Matxcova, 2009 (tiếng Nga).
2. *Người Nga nói về Hồ Chí Minh*. Hồi ký, Matxcova - 2010 (tiếng Nga).
3. *Quan hệ Nga - Việt: Lịch sử và hiện tại*. Tài liệu Hội nghị khoa học - thực tiễn nhân 60 năm thiết lập quan hệ Nga - Việt và 30 năm ngành Việt Nam học, Vladivostok - 2009 (tiếng Nga).
4. Tài liệu của Tổng Lãnh sự quán Việt Nam tại Tp. Vladivostok.
5. Tài liệu của Chi nhánh Thương vụ Việt Nam tại Viễn Đông.
6. Báo Vladivostok, Báo Sừng Vàng (tiếng Nga).